

K POZEMKOVÉ DRŽBĚ DROBNÉHO ROLNICTVA NA PROSTĚJOVSKÉM VENKOVĚ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

A. BURGET

Prostějovsko patří již po desetiletí k produkčním zemědělským oblastem. Zemědělský charakter si uchovávalo přes postupující industrializaci i v letech čtyřicátých, neboť převážná většina vesnického obyvatelstva se živila zemědělstvím (výkonní rolníci i příslušníci ostatních sociálních skupin vlastních doplňková hospodářství). Z celkového počtu 68 700 obyvatel okresu v r. 1946, kdy na vesnicích probíhal pohyb zemědělského obyvatelstva, se k zemědělství hlásilo přes 12 000 obyvatel. Velký podíl zemědělského obyvatelstva byl zvláště na DrahanSKU, jehož velká vzdálenost od průmyslového centra i nedostatečné komunikace byly značnou překážkou při volbě vedlejšího zaměstnání vesnického obyvatelstva v průmyslu; více než 80 % zdejšího obyvatelstva se živilo tedy zemědělstvím.

DrahanSKo a značná část jeho podhůří tvořily samostatnou ekonomickou oblast, vzhledem ke svým geografickým podmínkám a z nich vyplývající horší bonitě půdy. Nížinná část okresu se naopak rozkládala v hanácké rovině a patří dodnes k neúrodnějším oblastem střední Moravy. Rozvinutá zemědělská produkce byla doplňována i výrobou průmyslovou, která značně ovlivňovala sociální skladbu vesnického obyvatelstva. Přesto tvořilo rolnictvo významnou složku vesnického obyvatelstva; zemědělství se v této oblasti rovněž věnovalo mnoho živnostníků, řemeslníků, domácích krejčích i stavorolníků a kovorolníků.

Nejpočetnější skupinou sociálně diferencovaného rolnictva byli drobní rolníci s výměrou půdy do 5 ha. Statisticky je tato skupina rozdělena na zemědělské závody s výměrou půdy do 2 ha a na rolnická hospodářství s výměrou půdy do 5 ha. Je jisté, že postavení majitelů těchto usedlostí bylo na Plumlovsku a zvláště potom na DrahanSKU nesrovnatelně horší než v nížinné části okresu.

Chceme-li si vytvořit pravděpodobný obraz o početnosti zmíněných skupin a sledovat přitom i další ukazatele postihující jejich hospodářské postavení, musíme použít statistických údajů získaných při sčítání zemědělských závodů v r. 1930.

Zemědělské usedlosti s výměrou půdy do 5 ha, které představovaly více než 60 % všech zemědělských závodů, obhospodařovaly jen 21 % veškeré půdy. Naproti tomu kapitalistické závody s výměrou půdy nad 20 ha, představující pouhých 2 %, vlastnily přes 40 % veškeré půdy. Drobní rolníci trpěli tedy chronickým nedostatkem půdy. Ke zlepšení jejich pozemkové držby nedošlo ani v první polovině let čtyřicátých. Je sice pravda, že se mnoho z nich během této doby zbavilo dluhů. Mnozí z nich měli i větší částky peněz, které byli odhodláni investovat do půdy. Avšak zájem o půdu projevovali také příslušníci ostatních sociálních skupin vesnického obyvatelstva. Zájem o půdu nebyvale vzrostl. Pokud chtěli drobní rolníci rozšířit svá nesoběstačná hospodářství, byli odkázáni na pacht. Poptávka po půdě se prudce zvýšila uprostřed války, kdy bylo násilně vystěhováváno několik tisíc obyvatel šesti horských vesnic DrahanSKa. Většina těchto vystěhovalců, drobných i středních rolníků, hledala své domovy v nížinné části okresu; třebaže byli nuceni hledat si obživu v prostějovských průmyslových závodech, projevovali i oni poměrně velký zájem o půdu. Hlad po půdě dostoupil nejvyšší hranice.

Po osvobození požadovali drobní rolníci na doplnění svých nesoběstačných usedlostí 2723,53 ha zemědělské půdy. Rezerva této půdy byla na velkostatech cizí šlechty, na zbytkových statcích vzešlých z první pozemkové reformy a v tak zvané půdě spekuláční.

Pozemková držba šlechtických velkostatků byla zrušena v rámci opatření, tvořících první etapu poválečné pozemkové reformy. Její součástí byla konfiskace této šlechtické půdy — zároveň i půdy zdejších domácích zrádců. Velkostatky cizí šlechty se nacházely ve čtyřech vesnicích okresu; většina jejich půdy však byla půda lesní. Přesto i tak vytvářely poměrně rozsáhlou rezervu půdy, jež mohla v těchto vesnicích podstatně přispět k řešení pozemkové držby majitelů nesoběstačných usedlostí. Další konfiskáty se nacházely v 16 vesnicích; jejich průměrná výměra nepřekročila 2,5 ha půdy. Zemědělské konfiskáty se nacházely asi v jedné čtvrtině všech vesnic okresu. Tím byl stanoven především rozsah jejich možného přínosu k úpravě pozemkové držby na prostějovském venkově.

Protože z celkové výměry zkonfiskované půdy 5042 ha bylo více než 3500 ha lesní půdy, bylo poskytnuto drobným přídělčům 1530 ha půdy. Tato vý-

I. Soudní okres Plumlov. — Juridical district Plumlov

Velikostní skupina zemědělských závodů v ha	Počet závodů		Celková výměra půdy v ha	Zemědělství provozuje jako povolání	
	celkem	v % z okresního úhrnu		jediné	vedlejší
do 2	2592	29,5	2 217	481	1723
2— 5	972	22,3	3 015	481	279
5— 10	396	9,1	2 831	311	20
10— 20	338	7,8	4 762	288	6
20— 50	50	1,1	1 319	29	—
50—100	3	0,1	254	1	—
přes 100	2	0,1	12 423	1	—

Pozn.: Československá statistika, řada XVI, svazek 88, sešit 6, Praha 1933; řada XVI, svazek 115, sešit 16, Praha 1935

II. Soudní okres Prostějov (nížina část okresu). — Juridical distric Prostějov (lowland part)

Velikostní skupina zemědělských závodů v ha	Počet závodů		Celková výměra půdy v ha	Zemědělství provozuje jako povolání	
	celkem	v % z okresního úhrnu		jediné	vedlejší
do 2	2913	61,6	2041	330	2216
2— 5	846	17,9	2785	528	188
5— 10	441	9,3	3225	365	18
10— 20	400	8,4	5526	356	6
20— 50	120	2,5	3296	111	1
50—100	8	0,2	553	7	1
přes 100	2	0,1	1720	2	—

Pozn.: Československá statistika, řada XVI, svazek 88, sešit 6, Praha 1933; řada XVI, svazek 115, sešit 16, Praha 1935.

měra byla potom rozdělena 1310 drobným přídělčům, kteří tvořili velmi různorodou skupinu. Vedle uchazečů o půdu z řad majitelů nesoběstačných usedlostí zde byli žadatelé o stavební parcely, o půdu na zahrady, dále obce, družstva i Národní pozemkový fond. Významněji se tyto příděly projevíly v pozemkové držbě zvláště v Brodku u Prostějova, Otaslavicích a Výšovicích, v jejichž katastrech se nacházela zemědělská půda zkonfiskovaných velkostatků. Avšak ani zde nemohli být všichni majitelé usedlostí, trpících nedostatkem půdy, uspokojeni. V obcích s menší výměrou konfiskátů byly příděly při velkém počtu uchazečů malé. V Hablově se na konfiskátu o výměře 2,83 ha podílelo 12 drobných přídělčů; ve Vřesovicích byl rozdělen konfiskát o výměře 2,11 ha mezi 11 přídělčů a v Žešově získalo 16 drobných přídělčů výměru 6,54 ha půdy. Jestliže nemohla tato vnitrozemská konfiskace výrazněji ovlivnit pozemkovou držbu rolnictva, potom osídlování zkonfiskovaných zemědělských usedlostí v pohraničí mělo značný ohlas i mezi majiteli nesoběstačných zemědělských usedlostí. Vždyť z celkového počtu 3737 osídlenců z Prostějovska bylo 1073 majitelů zemědělských usedlostí a jejich rodinných příslušníků. V průběhu osídlování severomoravského a jihomoravského pohraničí došlo tak ve 42 vesnicích na okresu k většímu či menšímu snížení agrární přelidněnosti.

Nejpočetnější skupinou rolnictva zůstávali na Prostějovsku i nadále majitelé usedlostí s výměrou půdy do 5 ha. Jejich půdní fond byl však stále malý. Zemědělské usedlosti s výměrou půdy do 2 ha se podílely na celkovém počtu všech zemědělských závodů 52,8 %, ale obhospodařovaly jen 14,1 % veškeré půdy o výměře 4167,21 ha. Rolnické usedlosti s výměrou půdy do 5 ha se podílely na celkovém počtu zemědělských závodů 23,6 % a hospodařily na výměře půdy 4537,45 ha představujících 17 %. Kapitalistické závody vlastníci více než 20 ha půdy tvořily jen 2 % z celkového počtu všech zemědělských závodů, ale vlastnily 13 % veškeré půdy na okrese o výměře 3492,50 ha.

Nedostatek půdy doslova ohrožoval zemědělské usedlosti s výměrou půdy do 2 ha; vážná byla rovněž situace rolníků s výměrou půdy do 5 ha. Tito rolníci byli nuceni nahražovat nedostatek vlastní půdy pachtem. Nebylo vesnice, v níž by rolníci, zvláště drobní, neobhospodařili na propachtované půdě. V samotném Prostějově, jehož výměra zemědělské půdy se pohybovala kolem 940 ha, bylo propachtováno plných 650 ha zemědělské půdy. V Čehovicích bylo obhospodařováno v pachtu 220 ha zemědělské půdy, což představovalo téměř 50 % výměry zdejšího katastru. Více než 100 ha půdy bylo obhospodařováno v pachtu v Bedihošti, Biskupicích, Čelechovicích, Kralicích na Hané, Olšanech, Smržicích, Studenci, Štětovicích, Třebčíně, Určicích, Lešanech, Ohrozimi, i v Hamrech nacházejících se již na hranici hornatého Dražanska. Na konci r. 1946 dosahovala v okrese výměra propachtované půdy 5228 ha půdy zemědělské, což představovalo téměř 20 % veškerého půdního fondu celého Prostějovska. Přesto, že pacht půdy přinášel rolníkům značné ekonomické zatížení, dožadovali se v tomto období dalších pachtů rolníci ve dvaceti vesnicích celého okresu.

Na doplnění svých nesoběstačných usedlostí požadovali drobní rolníci především vlastní půdu. Největší nedostatek půdy byl zvláště v Určicích, v jejichž katastru se nacházel zbytkový statek; 227 rolníků s výměrou půdy do 2 ha tvořilo více než 70 % všech majitelů zemědělských usedlostí a na doplnění požadovalo přes 400 ha zemědělské půdy. Je přímo charakteristické, že po půdě volali především drobní rolníci v těch obcích, ve kterých se nacházely zbytkové statky. Volání po půdě se však ozývalo i z těch vesnic, kde byla větší výměra tzv.

III. Pozemková držba drobných rolníků ve vesnicích se zvýšenou poptávkou po půdě. — The land ownership of small farmers in villages with an increased demand for land

Obec	Výměra půdy v ha		Počet a výměra zeměděl. závodů			
			do 2 ha		2—5 ha	
	všech zeměděl. závodů	požadovaná na doplnění	počet	výměra v ha	počet	výměra v ha
A						
Hradisko	372,33	20	130	120,03	52	132,07
Kobylničky	99,60	50	39	23,39	15	47,25
Lešany	453,88	60	69	56,12	20	61,76
Otinoves	658,69	247	34	38,86	43	147,01
Ptení	611,00	100	123	141,15	56	170,00
Seč	147,92	30	44	43,50	7	18,52
Žarovice	165,04	40	46	47,00	8	18,23
B						
Biskupice	312,59	100	22	26,30	23	80,62
Čelechovice	594,63	80	245	133,60	28	96,17
Dobrochov	278,06	60	47	32,30	21	64,81
Kelčice	367,72	100	52	70,50	18	146,50
Kralice	850,57	130	105	64,20	28	94,01
Prostějov	940,36	400	306	152,60	33	111,84
Určice	739,00	450	242	86,30	17	66,50
Vincencov	161,73	105	18	19,38	20	68,47
Vřesovice	523,95	70	111	49,75	12	42,38
Žešov	451,36	80	64	41,40	14	44,53
17 vesnic	7728,33	2122	1697	1146,35	425	1409,67

A — horská část okresu; B — nížinná část okresu

Pozn.: Zpracováno z výsledků statistického šetření prováděného v r. 1946 zemědělským odborem ONV v Prostějově; uloženo v okr. archivu v Prostějově, fond Zemědělství, kartón 416.

půdy spekulční, na níž majitelé sami nepracovali. V r. 1946 proběhlo ve všech vesnicích celého okresu rozsáhlé statistické šetření, které se vedle rozsahu industrializace zemědělských usedlostí a stavu hospodářského zvířectva zabývalo i sledováním pozemkové držby. S použitím těchto údajů lze sledovat pozemkovou držbu drobného rolnictva ve vztahu ke zvýšené poptávce po půdě.

Vedení snahou přispět k řešení pozemkové držby, předkládali drobní rolníci sami vlastní návrhy k odstranění nedostatku půdy. Příznačné pro celkové pojetí předkládaných návrhů bylo, že se zcela shodovaly s návrhy šesti zemědělských zákonů předkládaných v této době KSČ. V popředí návrhů drobných rolníků stál požadavek parcelace zbytkových statků v Kralicích na Hané, Určicích, Vítonicích a Vincencově. Rolníci z Dobrochova, Lešan, Vranovic a dalších sedmi vesnic požadovali navíc vyvlastnění spekulční půdy. Výkup půdy cír-

kevní navrhovali rolníci v Bílovicích, Vranovicích a ve Vrbátkách. Požadavky drobných rolníků, vesměs majitelů nesoběstačných usedlostí, byly zcela oprávněné, neboť zbytkové statky měly kolem 600 ha půdy. Výměra tzv. půdy spekulativní, nacházející se ve více než 30 vesnicích, přesahovala 380 ha. Významnou rezervu představovala i půda církevní o výměře 321 ha.

Navrhovaná opatření samotných rolníků byla projevem jejich radikálního přístupu k řešení pozemkové držby. Ve vesnicích okresu se tak spontánně rodilo hnutí rolnictva se zjevným protikapitalistickým zaměřením. Jeho hnací silou byli právě drobní rolníci. Požadující získání půdy, stávali se tak zároveň odhodlanými stoupenci prosazovaných návrhů šesti zemědělských zákonů, jejichž autory byli komunisté. Jedním z nejdůležitějších byl právě návrh zákona o revizi první pozemkové reformy sledující zlepšení pozemkové držby majitelů nesoběstačných usedlostí, tedy hlavně drobných rolníků. Překonávající odpor zámožných vrstev rolnictva a zvláště vesnické buržoazie, prosazovali drobní rolníci na prostějovském venkově návrhy šesti zemědělských zákonů i v těch obcích, ve kterých bylo rolnictvo tradičně ovládáno nekomunistickými stranami. V bojích za zlepšení pozemkové držby narůstaly sympatie drobných rolníků ke KSČ, a tím se utvářela nová politická orientace.

Literatura

BURGET A., 1965, O boji KSČ na Prostějovsku za uskutečnění agrárních přeměn na vesnici v letech 1945—1948. In: Zprávy vlastivědného muzea z Prostějova 1 : 19-43.

Materiály k rozboru pozemkové držby na Prostějovsku. Okresní archiv, Prostějov, fond Zemědělství, kartón 416.

Státní archiv Brno, fond JSCZ, kartóny 100-136.

Došlo dne 18. 2. 1972

K pozemkové držbě drobného rolnictva na prostějovském venkově po druhé světové válce

Zemědělský charakter Prostějovska ovlivňoval v letech čtyřicátých sociální skladbu vesnického obyvatelstva. Přesto, že v tomto období pronikla na zdejší venkov silně industrializace, pracovala většina jeho obyvatelstva v zemědělství, zvláště v horské části okresu. Nejpočetnější vrstvou sociálně diferencovaného rolnictva byli majitelé usedlostí s výměrou půdy do 5 ha, kteří jsou souhrnně označeni jako drobní rolníci. Je sledována jejich pozemková držba jako základní a určující faktor jejich hospodářského postavení. Z provedené analýzy vyplývá, že jejich usedlosti trpěly velkým nedostatkem půdy; kritická byla zvláště situace majitelů usedlostí do 2 ha a zejména těch, kteří provozovali zemědělství jako jediné povolání. Nedostatek vlastní půdy byli nuceni drobní rolníci nahrazovat pachtem. Závislost na pachtu byla velká. K jejímu poklesu nedošlo ani tehdy, když odešel ze zdejšího venkova do pohraničí poměrně velký počet majitelů sledovaných usedlostí. Nedostatek půdy vedl tyto rolníky k tomu, aby sami ukazovali na možnosti a prostředky k odstranění chronického nedostatku půdy v této vnitrozemské oblasti. Požadavkům drobných rolníků odpovídaly návrhy šesti zemědělských zákonů vytyčených KSČ, neboť sledovaly i zlepšení jejich pozemkové držby. Drobní rolníci potom za tyto návrhy zákonů sváděli se zámožnými vrstvami rolnictva ostré boje. Spojením svých zájmů se zájmy KSČ pomáhali upevňovat na prostějovském venkově dělnicko-rolnický svazek.

О землевладении мелкого крестьянства в селах Простейовского района после II мировой войны

Земледельческий характер Простейовской области обусловливал в 40-х годах социальную структуру сельского населения. Хотя в этот период сюда сильно проникла индустриализация, большинство населения работало в сельском хозяйстве, особенно в горной части района. Самым многочисленным слоем социально дифференцированного крестьянства были владельцы дворов площадью до 5 га обобщенно называемые мелкими крестьянами. Их землевладение изучается как основной и определяющий фактор их экономического положения. Анализ показывает, что их дворы испытывали острый недостаток земли; особенно критическим было положение владельцев дворов площадью до 2 га и тех, для кого сельское хозяйство было единственной профессией. Мелкие крестьяне были вынуждены возмещать недостаток собственной земли арендой. Зависимость от аренды была большая. Она не уменьшилась даже тогда, когда из здешних сел ушло в пограничные области сравнительно крупное количество владельцев изучаемых дворов. Недостаток земли заставил их самим указать на возможности и средства устранения хронического земельного недостатка в данной области. Требованиям мелких крестьян соответствовали проекты 6 сельскохозяйственных законов, выдвинутых КПЧ, так как в них преследовалось и улучшение их землевладения. За эти проекты мелкие крестьяне вступали с обеспеченными слоями земледельцев в острую борьбу. Объединением своих интересов с интересами КПЧ они помогали укреплению рабоче-крестьянского союза в селах Простейовской области.

On the Land Ownership of Small Farmers in the Rural District of Prostějov after World War II.

The farming character of the Prostějov district influenced the social structure of the rural population in the nineteen-forties. Although considerable industrialization efforts were made in these rural areas in the mentioned period, a majority of the population in the district was engaged in agriculture, especially in the mountain part. The owners of farms up to 5 hectares, referred to as small farmers, represented the largest class of the socially differentiated farming population. The paper deals with their land ownership as the basic and crucial factor of their economic position. The results of the analysis show that these small farms suffered from a great lack of land. The conditions were critical in the case of the owners of farms up to 2 hectares and those who were engaged in agriculture as their only profession. The small farmers were forced to lease land in order to compensate their insufficient land holding. There was a considerable dependence on land renting, and this dependence did not decrease even in the period when quite a great number of farmers left this district to live in the border land. The lack of land made these farmers seek the possibilities and means of removing the chronic call for land in this inland district. The requirements of small farmers were in keeping with the Six Draft Farm Acts, proposed by the Communist Party of Czechoslovakia; these acts were designed to improve the land ownership of small farmers. Later, small farmers had to struggle hard for the assertion of these draft acts against the wealthy strata of farmers. The combination of their interests with those of the Communist Party contributed to the strengthening of the worker-farmer alliance in the rural parts of the Prostějov district.

Adresa autora:

PhDr. Antonín Burget, CSc., Pedagogická fakulta University Palackého, Olomouc
